

УДК 34.342.5

DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2024-1-80/94-102>

Бейкун А. Л., кандидат юридичних наук, доцент¹ (0000-0003-2016-2077)
Піскун І. І., кандидат юридичних наук, доцент² (0000-0002-2401-7988)
Топольницький В. В., кандидат юридичних наук² (0000-0001-5573-4149)
Нетребенко А.О.¹ (0009-0002-3953-4862)

¹ – Київський інститут Національної гвардії України, Київ;

² – Національний університет оборони України, Київ

Теоретико-правові проблеми визначення базових дефініцій, що встановлюють юридичну відповідальність військовослужбовців при проведенні службових розслідувань у Збройних Силах України та інших військових формуваннях

Резюме. У статті досліджується зміст поняття юридичної відповідальності військовослужбовців, як елементу його правового статусу, розкривається його нормативне закріплення, насамперед, у якості наслідків проведення певних процесуальних дій у рамках службового розслідування. Підкреслюється необхідність проведення комплексного теоретико-правового аналізу питання притягнення до юридичної відповідальності військовослужбовців відповідно до норм чинного законодавства України, а також визначення проблемних аспектів окреслених вище нормативно-визначених процедур.

Ключові слова: юридична відповідальність військовослужбовців; притягнення до відповідальності; реалізація норм права; службове розслідування; адміністративно-процесуальна діяльність; правозастосування; правове регулювання.

Постановка проблеми. Однією з основ забезпечення надійності функціонування державних інститутів, насамперед тих, що є суб'єктами оборонно-безпекового сектору, є механізм юридичної відповідальності, що спрямований на охорону відповідних суспільних відносин від правопорушень.

Як відомо, військова служба є одним із основних правових інститутів держави, складовою державно-управлінських відносин та спрямована на задоволення потреб суспільства, насамперед, у сфері захисту країни від загроз та небезпек зовнішнього характеру, відсічі збройної агресії, захисту територіальної цілісності країни, конституційного ладу, прав та свобод людини і громадянина тощо. Проте, даний інститут не може існувати без нормативно-визначених правових заходів відповідальності військовослужбовців, адже саме за допомогою означених заходів й можливо забезпечити законність та правопорядок в системі Збройних Сил України та інших військових формувань, правоохоронних і розвідувальних органів, взагалі, будь-яких структур, які комплектуються посадами військовослужбовців.

Кожен військовослужбовець має розуміти, що за кожен вчинений ним проступок під час виконання своїх посадових обов'язків, має настати в обов'язковому порядку юридична відповідальність (дисциплінарна,

адміністративна, матеріальна чи будь-яка інша). Ось чому статус військовослужбовця пов'язаний з можливістю притягнення його до юридичної відповідальності за проступки, що ним допущено, з дотриманням обов'язкової та негайної процедури реагування зі сторони командирів (начальників) або інших уповноважених осіб. І особливо важливим є те, що військовослужбовці можуть бути притягнені до юридичної відповідальності за вчинення широкого кола небезпечних проступків, де вони потенційно можуть виступати як у якості загальних, так і спеціальних суб'єктів, зокрема, таких, як: зловживання владою або службовим становищем, невиконання або неналежне виконання покладених на військовослужбовця обов'язків тощо.

Водночас, потреби якісно нового підходу до розвитку інституту службових розслідувань у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, правоохоронних і розвідувальних органах, створення належної нормативної бази, яка відповідає сучасному законодавству, – обумовлюють актуальність і важливість комплексного дослідження широкого кола питань, пов'язаних з процедурою їх проведення, дотримання законності у процесі проведення, а також подальшою оптимізацією і удосконаленням підстав, змісту, та самого процесу. Так, зокрема, виникають питання

щодо необхідності узгодження ряду відомчих положень про проведення службових розслідувань вимогам Дисциплінарного статуту ЗСУ та процесуальним нормам Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим теоретичним та практичним проблемам, пов'язаним з проведенням службових розслідувань у самих організаційних структурах суб'єктів сектору безпеки і оборони України були присвячені роботи [1,2] та інших учених-юристів.

Ряд авторів, серед яких [1,3,4,5] та інші, досліджували різні аспекти законності та дисципліни, зокрема, у процесі проведення службових розслідувань. Їхні праці доцільно позиціонувати у якості наукового підґрунтя для подальших досліджень у напрямку удосконалення інституту службових розслідувань з метою забезпечення належного функціонування суб'єктів оборонно-безпекового сектору.

Слід констатувати, що питанням належної організації та проведення службових розслідувань юридична наука, на жаль, не приділяла належної уваги. До нашого часу не існує жодної праці, яка б комплексно та всебічно досліджувала б заявлену вище проблематику, насамперед, у світлі забезпечення належного функціонування Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних і розвідувальних органів. Стан опрацювання означеної проблематики, що є її складовим елементом, проте, стосується, переважно, правового статусу військовослужбовців в цілому, міститься у праці [6]. Водночас, є необхідність визначення базових дефініцій, що встановлюють юридичну відповідальність військовослужбовців Збройних Силах України та інших військових формувань при проведенні службових розслідувань та з'ясувати доцільність проведення комплексного теоретико-правового аналізу питання притягнення до юридичної відповідальності військовослужбовців відповідно до норм чинного законодавства України.

Метою дослідження є визначення базових дефініцій, що встановлюють юридичну відповідальність військовослужбовців при проведенні службових розслідувань у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, правоохоронних і розвідувальних органах та проведення комплексного теоретико-

правового аналізу питання притягнення до юридичної відповідальності військовослужбовців відповідно до норм чинного законодавства України.

Виклад основного матеріалу.

Н. Долгіх визначив юридичну відповідальність, яка входить до правового статусу особи, як одну з найважливіших його складових. На його думку, “це відповідальність, визначена державою, а саме, здатність громадянина, установи, органу держави, посадової особи відповідати за свої протиправні дії та зазнавати заходів державно-примусового впливу у формі позбавлення безпосередньо належних їм благ” [7].

На думку Н.М. Охріменко, юридична відповідальність означає, що винний зазнає відповідних штрафних негативних наслідків, тобто позбавлення особистих, майнових та організаційних якостей, з якими він повинен “змиритися” і “скоригувати” свою поведінку [8].

В. Скоріков розглядає поняття “юридична відповідальність” як виконання санкції правової норми, де основним є обов'язок, а відповідальність – це той самий обов'язок, але покладений на особу (громадянина чи організацію) примусово, якщо вона не виконає його добровільно [6].

У такому “негативному” значенні юридична відповідальність трактується і у чинному законодавстві. Наприклад, відповідно до статті 64 “Дисциплінарна відповідальність державного службовця” Закону України “Про державну службу”, у разі невиконання або неналежного виконання службових обов'язків, визначених цим Законом, іншими нормативно-правовими актами з питань державної служби та посадовими інструкціями, а також порушення правил етичної поведінки та службової дисципліни, державні службовці притягаються до дисциплінарної відповідальності в установленому порядку [9].

Теоретичні позиції також, як правило, кореспондують усталеним нормативам: “Відповідальність державного службовця – його здатність усвідомлювати і виконувати покладені на нього завдання та обов'язки, передбачати наслідки своїх вчинків, дій та бездіяльності як у сфері наданих повноважень, так і в суспільній сфері” [10].

Відповідно до статей 2 та 5 Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України [11], дисциплінарним проступком є невиконання або неналежне виконання службової дисципліни посадовою

особою. За вчинення дисциплінарних правопорушень такі особи підлягають дисциплінарному стягненню відповідно положень зазначеного Статуту. Такі особи не несуть відповідальності, якщо шкода заподіяна правомірною дією, що є наслідком сумлінного виконання наказу начальника, або якщо існує виправдана, за певних обставин, небезпека для служби. Подібна ситуація передбачена і в Дисциплінарному статуті Збройних Сил України [12].

С.В. Подкопаєв обґрунтовано виділяє такі основні ознаки цивільно-правової відповідальності:

а) для особи, яка притягається до відповідальності, вона поєднується з констатуванням вини від імені держави;

б) являє собою примус з боку держави і виражається в юридично обов'язковій силі;

в) має важливе значення для правопорушника, що опосередковується правовими, організаційними та особистісними засобами впливу;

г) нормативно врегульована (закріплена в нормах права) і процесуально реалізується через юридичні механізми (застосування права) [13].

Військовослужбовці несуть юридичну відповідальність, як правило, з урахуванням їхнього загального правового статусу, встановленого для громадян України. Це полягає, насамперед, у тому, що усі військовослужбовці рівні перед законом, незалежно від їхньої посади, військового звання чи інших позицій або здобутків. Однак, з першого дня служби військовослужбовці несуть особливу відповідальність за долю Батьківщини та виконання обов'язку збройного захисту Вітчизни і мають статус спеціального суб'єкта, у тому числі у питаннях притягнення до відповідальності за певні види правопорушень. Військовослужбовцям недостатньо бути законслухняними громадянами, вони повинні показувати приклад у виконанні своїх військових обов'язків і нести юридичну відповідальність за порушення законодавства, у тому числі вимог військових статутів.

Законслухняність військовослужбовців забезпечується різними видами юридичної відповідальності, які можна поділити на дві групи.

До першої групи належать кримінальна та адміністративна відповідальність, оскільки вони забезпечують дотримання приписів усіх правових норм. Рішення про застосування означених видів відповідальності приймає

суд, рідше (щодо окремих видів адміністративних правопорушень) - спеціально уповноважений орган у встановленому законом порядку.

До другої групи належать дисциплінарна та матеріальна відповідальність військовослужбовців [14].

Військова дисципліна – це бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених військовим законодавством та іншими нормативно-правовими актами. Вона ґрунтується на усвідомленні військовослужбовцями свого військового обов'язку, відповідальності за захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, вірності Військовій присязі [19].

Характер військової дисципліни, обов'язок військовослужбовців дотримуватися її, види заохочень і дисциплінарних стягнень та право командирів (начальників) застосовувати їх – визначаються Дисциплінарним статутом Збройних Сил України. Вимоги цього Статуту поширюються на всіх військовослужбовців Збройних Сил України, незалежно від звання, посади та заслуг. Відповідно до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, якщо військовослужбовець порушує військову дисципліну або громадський порядок, командир зобов'язаний нагадати йому про обов'язки служби, а в разі необхідності, – накладити дисциплінарне стягнення [12].

В.М. Александров визначає дисциплінарний проступок військовослужбовця як протиправні, суспільно шкідливі та винні діяння, що завдають серйозної шкоди державі та суспільству, які полягають у невиконанні або неналежному виконанні військовослужбовцями публічно-владних повноважень, покладених на них відповідно до займаної посади, та інших обов'язків, визначених у статутах, за які передбачена дисциплінарна відповідальність [15].

С.С. Тюрін формулює військові дисциплінарні проступки як порушення військовослужбовцями обов'язків (невиконання або неналежне виконання), покладених на них законодавством України, військовими статутами, наказами та іншими нормативними актами органів військового управління, командирів і начальників, але поведінка яких не містить ознак злочинності [16]. Ситуативність, як ознака

дисциплінарного проступку, – супроводжує кожен факт правопорушення.

Як відомо, прийняття рішення про притягнення військовослужбовця до відповідальності може передувати службове розслідування, яке призначається командиром. Командир може провести службове розслідування сам або доручити його іншому військовослужбовцю протягом п'яти днів з дня призначення (статті 84 та 85 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України). За результатами складається письмова доповідь (висновок), відповідно до статті 86 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України. Дисциплінарне стягнення може бути накладено протягом 10 днів з дня, коли командиром стало відомо про правопорушення, або з дня закінчення службового розслідування (стаття 87 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України) [12].

Розслідування завершується прийняттям рішення уповноваженою посадовою особою (командиром, начальником). У більшості випадків результат службового розслідування визначає дисциплінарну відповідальність військовослужбовця.

Зміст існуючої нормативно-правової бази щодо проведення службових розслідувань у Збройних Силах також підтверджує висновок про те, що вони мають процесуальний характер. Зокрема, службове розслідування має низку ознак, передбачених процесуальною формою, що характеризує цю діяльність та відносини, які виникають у зв'язку з нею, як процесуальні [17]:

- часова послідовність дій, що здійснюються в рамках службового розслідування (стадії службового розслідування);

- диференціація процедури відповідно до статусу військовослужбовця, щодо якого ця процедура проводиться;

- специфічна процесуальна система.

До характеристик процесуальної форми зазвичай відносять наявність процесуальних принципів і гарантій, зокрема принципу змагальності сторін. Більшою чи меншою мірою всі ці ознаки притаманні і службовим розслідуванням.

Процесуальна природа службових розслідувань проявляється також у використанні законодавцем таких виразів, як “призначення службового розслідування”, “висновок службового розслідування”, встановлення умов застосування, продовження, порядку оскарження та інших процесуальних правил і гарантій.

Слід констатувати, що в існуючих наукових джерелах відсутнє цілісне розуміння правової природи службових розслідувань як загалом, так і стосовно Збройних Сил. Наприклад, В. Воловик під службовими розслідуваннями щодо державних службовців розуміє “діяльність, що здійснюється, залежно від обставин, спеціально створеними комісіями у встановленому законом порядку, з метою перевірки виконання конкретною посадовою особою своїх службових обов'язків, а також перевірки висунутих проти неї звинувачень або підозри” [22]. Л.М. Колодкін визначає службове розслідування як специфічний для внутрішньої служби метод перевірки, спрямований на всебічне вивчення, дослідження, виявлення та усунення фактів порушень службової дисципліни і законності посадовими особами. Згідно з наведеним вище визначенням (за винятком запропонованого В. Воловиком), у сферу дії внутрішніх розслідувань входять ситуації правопорушень (порушення дисципліни або закону) чи надзвичайних ситуацій з боку посадових осіб, коли ці факти настають внаслідок винного діяння і, отже, передбачається відповідальність винної особи. Однак на практиці службові розслідування проводять і для розслідування питань іншого характеру (не обов'язково пов'язаних із винним діянням), тому наведений вище перелік ситуацій, що охоплюються внутрішніми розслідуваннями, видається дещо вузьким і невичерпним.

Такої ж думки дотримується і авторський колектив під керівництвом М. Литвина. Литвин визначає службове розслідування (стосовно військовослужбовців) як діяльність командира (начальника) зі встановлення обставин злочину (надзвичайної події), грубого порушення норм військового права або статутних вимог несення служби, заподіяння шкоди здоров'ю військовослужбовця, фактів або подій, які потребують пояснення для ухвалення законного та обґрунтованого рішення [18]. Однак автор не уточнює, що саме слід розуміти під цими фактами та подіями.

Як вбачається, може йтися про службове розслідування обставин, які не мають прямого відношення до дій чи подій, пов'язаних з військовослужбовцем.

Крім того, серйозним недоліком наведеного визначення є те, що воно не вказує на правову, тобто процесуальну, природу

службових розслідувань. Такі вказівки містяться в роботі С.В. Попова. Він розглядає службові розслідування як особливу процесуальну форму встановлення об'єктивної істини в діяльності органів та посадових осіб, що проводять розслідування щодо фактів порушень у сфері дисципліни та законності. Однак автор лише побічно зачіпає тему процесуальних питань проведення службових розслідувань, а також обов'язковою умовою проведення розслідувань визначає "винні дії" [3].

Отже, службове розслідування у Збройних Силах України та інших військових формуваннях доцільно позиціонувати як адміністративно-процесуальну діяльність компетентних органів щодо встановлення обставин вчинених військовослужбовцями правопорушень, надзвичайних подій за участю військовослужбовців та інших фактів, які мають правові наслідки, з метою забезпечення законності та дисципліни у функціонуванні Збройних Сил України та інших структур, що мають у штатному розписі посади військовослужбовців.

Таким чином, юридична відповідальність військовослужбовця є одним із важливих елементів його правового статусу та детермінується, як правило, проведенням службового розслідування. Інститут юридичної відповідальності військовослужбовця є доволі багатоманітним, оскільки означена категорія осіб незалежно від посади та статусу може бути притягнена до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної, цивільної та кримінальної відповідальності. Застосування до військовослужбовця одного з видів відповідальності – це вже одна з підстав говорити про те, що він не виконує або не належним чином виконує свої посадові обов'язки і, як наслідок, – застосування одного з видів відповідальності. В загальному вигляді юридичну відповідальність військовослужбовців можна позиціонувати як міру державного примусу, яка врегульована та закріплена у дисциплінарно-правових нормах чинного законодавства насамперед, обов'язків, які потрібно виконувати військовослужбовцю, а у разі їх невиконання чи неналежного виконання, – повинні настати негативні наслідки у вигляді відповідальності певної форми.

Відповідно, доцільно окреслити аспекти актуалізації дослідження інституту службового розслідування, яке повинно полягати у наступному:

- науковій і практичній важливості вивчення проблеми належного, якісного та нормативно обґрунтованого проведення службових розслідувань і з'ясування перспектив розроблення відповідного теоретичного підґрунтя;

- пропозиціях щодо удосконалення законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, що врегульовують інститут службових розслідувань як у Збройних Силах України, так і в інших суб'єктах сектору безпеки і оборони;

- доведенні необхідності врегулювання на якісно новому рівні питань службових розслідувань відносно посадових та службових осіб суб'єктів оборонно-безпекового сектору та удосконалення відповідної процедури, насамперед, з метою неухильного дотримання законності, доцільності та обґрунтованості;

- розробленні цілісного науково-теоретичного підґрунтя процедури (процесу) проведення службових розслідувань.

Отже, проголошення України правовою державою визначає основний вектор розвитку сучасної політико-правової доктрини, відповідно до якого мають бути створені ефективно діюче законодавство й система органів, що гарантували б реальне виконання їх приписів, спрямованих на дотримання головного обов'язку держави – забезпечення прав та свобод людини і громадянина [19]. Відповідно, зрозуміло, що інститут службового розслідування повинен позиціонуватись як важлива складова забезпечення законності та правопорядку у відповідній системі державних органів, насамперед тих, що позиціонуються як складові сектору безпеки і оборони України.

Як вбачається, для досягнення цієї мети необхідно зробити такі послідовні кроки:

розкрити правову природу службового розслідування, визначити його поняття;

визначити ціль (мету) службового розслідування та його завдання;

з'ясувати фактичні підстави проведення службового розслідування, згрупувати їх в залежності від характеру обставин, що підлягають вивченню під час провадження;

запропонувати науково обґрунтовану систему стадій службового розслідування, при цьому звернути увагу на додаткові стадії, які є найменш дослідженими;

розглянути специфіку прав та обов'язків осіб, які причетні до проведення службового розслідування, дати їх класифікацію;

проаналізувати основні недоліки

правового та організаційного характеру, які мають місце під час проведення службових розслідувань у Збройних Силах та інших військових формуваннях;

на основі проведеного дослідження сформулювати основні положення і пропозиції, спрямовані на вдосконалення нормативної бази службових розслідувань у ЗСУ та інших суб'єктів оборонно-безпекового сектору, а також діяльності, пов'язаної з їх проведенням.

У результаті теоретичного осмислення ряду наукових праць, доцільно акцентувати ряд положень, спрямованих на вдосконалення нормативної бази службових розслідувань та, відповідно, діяльності, пов'язаної з їх проведенням:

- службове розслідування за своєю юридичною природою є адміністративно-процесуальною діяльністю, оскільки здійснюється виконавчо-розпорядчими органами та посадовими особами, наділеними відповідними владно-розпорядчими повноваженнями для вирішення адміністративних (управлінських) справ на підставі адміністративно-процесуальних норм;

- адміністративно-процесуальна діяльність у справі службового розслідування слід позиціонувати як адміністративне провадження;

- службове розслідування (в загальному значенні) є одним з видів адміністративних проваджень; службове розслідування є його підвидом; адміністративний процес, адміністративне провадження і службове розслідування співвідносяться між собою як загальне, родове і видове поняття [20];

З урахуванням вищенаведеного, службове розслідування можна позиціонувати як адміністративно-процесуальну діяльність компетентного суб'єкта, наділеного владно-розпорядчими повноваженнями, по встановленню обставин порушень, вчинених посадовими особами та іншими суб'єктами відповідного органу, а також надзвичайних подій з їх участю, інших фактів, які тягнуть правові наслідки, з метою забезпечення законності і дисципліни у функціонуванні відповідного органу, шляхом надання уповноваженим посадовим особам керівного складу процесуально оформленої інформації, достатньої для юридичної кваліфікації подій і належного на них реагування, що передбачає, зокрема, внесення пропозицій щодо заходів до припинення правопорушень, усунення негативних наслідків і причин, що їм сприяли, притягнення до відповідальності причетних

осіб (у разі необхідності, – передачі матеріалів до інших органів, зокрема, органів досудового розслідування), а також сприяння відновленню попереднього стану щодо осіб, які зазнали матеріальної, моральної чи фізичної шкоди у зв'язку з діями, подіями або їх наслідками, що були предметом відповідного службового розслідування.

Завданнями службового розслідування повинні бути [4]:

- повне, всебічне і об'єктивне дослідження обставин службового правопорушення чи надзвичайної події в органі або підрозділі;

- встановлення осіб, причетних до порушень;

- точне і правильне застосування норм чинного законодавства та відомих нормативних актів

- виявлення, узагальнення і аналіз причин та умов, що сприяли вчиненню правопорушень чи призвели до надзвичайної події;

- розробка заходів та рекомендацій, спрямованих на усунення причин і умов, що сприяли правопорушенню чи надзвичайній події, профілактику різних негативних проявів, зміцнення законності і дисципліни у підрозділах відповідного органу;

- виховання особового складу в дусі точного і безумовного дотримання чинного законодавства.

Водночас, цілями службового розслідування доцільно вважати: забезпечення дисципліни у відповідній галузі (системі, структурі, органі, підрозділі), сфері правопорядку і на загальнодержавному рівні; охорона суспільних відносин, прав і законних інтересів громадян і організацій, виховання військовослужбовців і працівників у дусі неухильного дотримання законності та дисципліни;

Разом з тим, ряд науковців [19, 22] під цілями службового розслідування (насамперед, з точки зору певної загальної перспективи) розуміють юридичні і соціальні результати, на досягнення яких воно направлене, і які складають безпосередній державний і суспільний інтерес: забезпечення режиму безумовного дотримання законності та дисципліни в діяльності відповідної структури як складової частини апарату державного управління, що здійснює правоохоронну діяльність.

Отже, дотримання законності та дисципліни в діяльності відповідного органу чи підрозділу слід перевіряти в такому

порядку [21, 22]:

планування роботи по недопущенню порушень дисципліни та законності;

облікова робота з питань дисципліни та законності;

дотримання режиму таємності в діяльності органу; контроль за несенням служби особовим складом;

заходи реагування на правопорушення з боку військовослужбовців та працівників;

попередження корупційних проявів та діянь;

транспортна дисципліна;

роль кураторів у зміцненні дисципліни та законності;

дотримання організаційно-штатної дисципліни;

організація професійної підготовки; виховна робота, психологічне забезпечення;

якість комплектування органу та підрозділів, проходження служби;

Результати аналізу і оцінки причин та умов порушень, дій правопорушників – суб'єктів відповідного службового розслідування потенційно можуть бути використані наступним чином:

негайні зміни в розстановці та використанні сил і засобів;

посилення боротьби з окремими видами порушень;

покращення інформування вищих посадових осіб, інших уповноважених державних органів і посадових осіб, галузевої прокуратури, внесення на їх розгляд конкретних питань і пропозицій;

посилення контролю за діяльністю підрозділів та окремих військовослужбовців і працівників;

поліпшення якісного складу кадрів, їх навчання та виховання, професійної підготовки;

постановка завдання щодо додаткового, більш поглибленого дослідження того чи іншого соціального або кримінологічного явища;

Слід звернути увагу, що *підставами проведення службового розслідування* є фактичні дані про вчинення військовослужбовцями і працівниками певного службового правопорушення або про надзвичайну подію, до якої вони причетні.

До підстав слід віднести:

порушення кримінальної справи відносно військовослужбовців, працівників або за фактами вчинення ними злочинів;

вчинення військовослужбовцями, працівниками правопорушень, які не

підпадають під ознаки злочинів;

надзвичайна подія за участю військовослужбовців чи працівників.

Додатково існує правова категорія – *привід для призначення службового розслідування*, якій можливо дати визначення, що це – нормативно закріплені джерела первинних відомостей про події за участю військовослужбовців та працівників, на підставі яких відповідні посадові особи зобов'язані здійснити перевірку інформації, що міститься в них. Такими джерелами, зокрема, є: звернення громадян, повідомлення державних органів, громадських організацій, засобів масової інформації. Перелік підстав для проведення службового розслідування априорі не може бути вичерпним. Разом з тим, повинні бути обов'язково окреслені певні обмеження або застереження, при наявності яких інформація, що потенційно може бути підставою для проведення службового розслідування не приймається до розгляду.

Посадові особи під час та після завершення службового розслідування повинні вживати передбачених законодавством заходів до спростування відомостей, які принижують честь і гідність військовослужбовців, працівників суб'єктів оборонно-безпекового сектору та не відповідають дійсності. Службовому розслідуванню притаманні як обов'язкові, так і необов'язкові (факультативні) стадії. До перших належать: призначення службового розслідування наказом командира (начальника), передбачені відомчими нормативними актами стадії проведення службового розслідування, а до других – заходи реагування у випадку оскарження висновків службового розслідування або положень наказу командира (начальника) за його наслідками [23].

Висновки. Отже, беззаперечно, що забезпечення розбудови в Україні демократичної, правової держави, здатної ефективно протистояти критичним загрозам та небезпекам зовнішнього характеру, залежить, не в останню чергу, від належного виконання своїх функцій суб'єктами сектору безпеки і оборони. Але ефективне функціонування будь-якого державного органу, його оптимальна та належна, так звана, “зовнішня” діяльність, не можлива за відсутності бездоганної “внутрішньої”, яка має забезпечувати належне функціонування відповідної структури в цілому, окремих підрозділів та посадових осіб. Відповідно, інститут службових розслідувань повинен

стати ефективним засобом реагування на правопорушення в самій системі, а також виступати превентивним та виховним фактором, що опосередковує безперерйне та належне функціонування органу (підрозділу). Для ефективного функціонування інституту службового розслідування необхідно:

1. Уніфікувати термінологічний апарат, причому означена уніфікація повинна стосуватись усіх суб'єктів сектору безпеки і сил оборони України, які керуються у своїй діяльності військовим законодавством, насамперед, статутами Збройних Сил України.

2. Більш змістовно окреслити певні базові правові категорії, що складають термінологічний апарат відомчих нормативно-правових актів, регулюючих проведення службових розслідувань.

3. Узгодити ряд відомчих положень про проведення службових розслідувань з вимогами Дисциплінарного статуту ЗСУ та процесуальними нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення.

При опрацюванні заявленої проблематики, додатково використовувалась наукова література, що міститься у переліку використаних джерел [21-32].

Подальші дослідження доцільно зосередити на подальшому проведенні комплексного теоретико-правового аналізу питання притягнення до юридичної відповідальності військовослужбовців відповідно до норм чинного законодавства України, а також визначити проблемні аспекти окреслених вище нормативно-визначених процедур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Соціологічно-правові аспекти зміцнення службової дисципліни в органах внутрішніх справ України: Навч.-метод. посіб. / Ануфрієв М.І., Венедиктов В.С., Негодченко О.В., Соболев В.О., Шкарупа В.К., Щербина В.І. Дніпропетр. юр. ін-т. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. 161 с.
2. Пашинський В.Й. Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. К.: 2007. 190 с.
3. Попов С.В. Увольнение работников органов внутренних дел за нарушения дисциплины и законности (теоретико-правовой аспект): Дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05. Университет внутренних дел. Харьков, 2001. 186 с.
4. Ануфрієв М.І. Управлінські шляхи зміцнення дисципліни в органах внутрішніх справ (соціолого-правові аспекти): Дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Ун-т внутр. справ. Х., 1998. 178 с.

5. Щербина В.І. Дисциплінарна відповідальність державних службовців органів внутрішніх справ: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05. Ун-т внутр. справ. Х., 1998. 22 с.
6. Скоріков В. Види відповідальності державних службовців // Державне управління та місцеве самоврядування. 2017. Вип. 1. С. 145-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2017_1_23. (дата звернення: 03.12.2023).
7. Долгіх Н. Юридична відповідальність державних службовців в Україні та державах-членах Європейського Союзу // Актуальні проблеми державного управління. № 1(81). 2020. С. 102-106.
8. Охріменко Н.М. Питання правового регулювання юридичної відповідальності посадових осіб міністерства України в процесі здійснення нормотворчості // Державне управління: теорія та практика. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_41 (дата звернення: 03.12.2023).
9. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 4, ст.43) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>. (дата звернення: 03.12. 2023).
10. Державна служба: навчальний посібник. За заг. ред. С.М.Серьогіна. Київ: Сік-Груп Україна, 2012. 526 с.
11. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: Закон України від 22.02.2006 №3460-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 29, ст. 245). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-15#Text> (дата звернення: 03.12.2023).
12. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 №551-XIV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 22-23, ст. 197). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text>. (дата звернення: 03.12.2023).
13. Подкопаєв С.В. Дисциплінарна відповідальність суддів: Дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2003. 184 с.
14. Чудик-Білоусова Н.І. Організаційно-правові проблеми матеріальної відповідальності військовослужбовців: Дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10. Ірпінь, 2004. 196 с.
15. Александров В.М. Військова служба як особливий вид державної служби в Україні: Дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Х., 2008. 195 с.
16. Тюрин С.С., Дисциплинарная ответственность военнослужащих Вооруженных Сил Украины: Дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Х. 2002. 176 с.
17. Буличев А.О. Адміністративно-правовий статус військовослужбовця Національної гвардії України: Дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. К., 2014. 279 с.
18. Організація виховної роботи в частинах та з'єднаннях Внутрішніх військ МВС України:

- навчально-методичний посібник. Під заг. ред. Литвина М.М. К., 2008. 222 с.
19. Буличев А.О. Адміністративно-правовий статус військовослужбовця Національної гвардії України: Дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. К., 2014. 279 с.
  20. Ковальов С.С. Підстави і порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників: Дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2012. 189 с.
  21. Гурін В.В. Юридична природа службового розслідування в органах внутрішніх справ України та його поняття. Держава і право. 2013. Вип. 18. С. 173–178.
  22. Воловик В. Проведення службового розслідування стосовно державного службовця. Право України. 1995. № 11. С. 51-53.
  23. Методичні рекомендації щодо проведення службового розслідування (перевірки) у Збройних Силах України, затверджені начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем Збройних Сил України 11.11.2019 № 27655/С. 35 с.
  24. Цветков В.В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аналіз). Х.: Право, 1996. 165 с.
  25. Вапнярчук Н.М. Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні: монографія. Х.: Юрайт, 2012. 312 с.
  26. Ковригін В.С. Дисциплінарна відповідальність у трудовому праві: Дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2012. 221 с.
  27. Александров В.М. Військова служба як особливий вид державної служби в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Х., 2008. 195 с.
  28. Кузьменко О.В., Гуржій Т.О. Адміністративно-процесуальне право України: підручник. За ред. О.В. Кузьменко. Київ: Атіка, 2017. 416 с.
  29. Корнута Л.М. Дисциплінарна відповідальність державного службовця в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 Нац. ун-т “Одеська юридична академія”. Одеса, 2013. 224 с.
  30. Любимов О.К. Юридична відповідальність як елемент правового статусу державного службовця // Соціальне право № 1/2019. С.20-26.
  31. Бантишев О.Ф. Відповідальність за злочини у сфері службової діяльності: питання кваліфікації злочинів, передбачених розділом XVII Кримінального кодексу України: навчальний посібник. О.Ф. Бантишев, В.І. Рибачук. К.: Ін Юре, 2003. 116 с.
  32. Зубрицький Н.І. Кримінальна відповідальність державних службовців // Науковий Вісник публічного та приватного права, Випуск 2, ч 4. 2016. С. 284-288.

Стаття надійшла до редакційної колегії 07.12.2023

Theoretical and legal problems of determining the basic definitions that establish the legal responsibility of servicemen when conducting official investigations in the Armed Forces of Ukraine and other military formations

Annotation

One of the fundamentals for ensuring the reliability of the functioning of state institutions, especially those that are subjects of the defense and security sector, is the mechanism of legal responsibility aimed at protecting the relevant social relations from offenses.

As is well known, military service is one of the main legal institutions of the state, a component of state-administrative relations and is aimed at meeting the needs of society, primarily in the field of protecting the country from external threats and dangers, repelling armed aggression, protecting the territorial integrity of the country, the constitutional order, human and civil rights and freedoms, etc. However, this institution cannot exist without normatively defined legal measures of responsibility of servicemen, because it is through these measures that law and order can be ensured in the system of the Armed Forces of Ukraine and other military formations, law enforcement and intelligence agencies, and in general, any structures staffed by servicemen. Every serviceman must understand that for every misconduct committed by him in the performance of his official duties, he must be held legally liable (disciplinary, administrative, material or any other).

The article examines the content of the concept of legal liability of servicemen as an element of their legal status, and reveals its regulatory consolidation, primarily as the consequences of certain procedural actions within the framework of an internal investigation. The author emphasizes the need for a comprehensive theoretical and legal analysis of the issue of bringing servicemen to legal responsibility in accordance with the current legislation of Ukraine, and also identifies the problematic aspects of the above-mentioned statutory procedures.

Keywords: legal liability of servicemen; prosecution; implementation of the law; official investigation; administrative and procedural activities; law enforcement; legal regulation.